

DUNJA RIHTMAN-AUGUŠTIN

(Zagreb)

**NARODNA
UMJETNOST**

1982

KNJIGA 19

izvorni znanstveni rad

Kultura grupe i usmena komunikacija

Usmenosti se prilazi kao dijeul sociološkoga procesa u grupi, značajnom za razumijevanje kulture grupe. Dok sociološke teorije kulturu grupe često smatraju odgovornom za različita odstupanja od normi, folklorističko i etnološko istraživanje dobiva novi impuls ako se obazire na komunikacijski proces u grupi. Priказuju se relevantne teorije specifičnih socioloških procesa u grupi. Zatim se hipoteza o značenju i ulozi komunikacijskoga procesa u grupi provjerava na klasičnim etnološkim temama (zadruga) jednako kao i na suvremenim temama folkloru u urbanim sredinama u kojima je čovjek segmentiran među više grupa.

U ono shvaćanje »narodne kulture« koje smo određivali uz pomoć pojma »narod« bio se prokrijumčario jedan sociološki model, model zajednice (Gemeinschaft) sa svim svojim dobrim stranama, utvrđujući prirodne nasuprot neautentičnim, mehaničkim odnosima u društvu (Gesellschaft), ali i s mnoštvom mana i više ili manje romantičkim idealiziranjem jedne krajnje točke modela na račun druge (Bausinger 1972, 88).

Čini se da se u suvremeno poimanje folklornih odnosno etnoloških pojava, kad ih određujemo usmenim komuniciranjem, uvlači jedan drugi model sociološke analize — grupa. Bilo bi korisno spoznati koliko je taj model svjesno prisutan, koje su mu zapravo teorijske pretpostavke, što i koliko pridonosi analizi folkloru i interpretaciji kulture?

Za usmenu komunikaciju koja će biti ili jest folklor u pojedinim se definicijama kaže izričito da je to komunikacija u grupi ili u maloj grupi (pregled

tih pristupa dala je M. Bošković—Stulli 1978. a, 7—20). Istraživačima usmene književnosti usmenost je važna u trenutku izvedbe i u usmenoj tradiciji. Sam proces usmenog komuniciranja, koji može imati i druga svojstva osim što je osnovica folklora (na primjer može ispunjavati određeni društveni odnos), označuje se u folkloristici kao kontekst ili dio konteksta.

Društveni je odnos uvijek prisutan u kulturi, i obratno. U etnološkim pristupima, bili oni svjesno teorijski zasnovani ili ne, ta je dilema također latentna. Možemo se složiti s Baumanom da su »u sociokulturnim fenomenima 'kulturni znakovi' i odgovarajući društveni odnosi u većini slučajeva motivirani recipročno i da se jedni prema drugima **ne odnose proizvoljno**. Njihovi međusobni odnosi mogu poprimiti, naravno, različite nijanse spektra, od genetički posve slučajnih do isprepletenih do identičnosti. No čestoća odnosa bliskih drugom polu kontinuuma prouzročila je brojna prekoračenja analitičkih granica između sociologije i 'kulturologije' (bez obzira na institucionalizirano ime ove posljednje), i još gore — mnogo je napora utrošeno na lažne probleme o tome da li je 'konačna bit' društva kulturna ili društvena. Činjenica je da su, čini se, svi fenomeni ljudskoga života sociokulturni u smislu Benveniste'a ili Jakobsona: tkivo društvenih zavisnosti zvano 'društvena struktura' ne može se zamisliti drugačije nego u kulturnom obliku, dok veći dio empirijske realnosti kulture najčešće označuje i oživotvoruje vladajući utvrđeni društveni red«. (Bauman 1975, 105).

Ako je Baumanova pretpostavka točna, onda nije čudno što se sociološka ideja uvijek provlači kroz etnološke i folklorističke teorije. Ne želeći da to provlačenje bude i dalje kontraband, pogledajmo što u stvari kažu teorije o ljudskoj grupi.

Zanimanje za grupu javlja se u modernoj sociologiji u valovima i različito je motivirano. U najgrubljim crtama mogao bi se taj interes svesti na dva izvora, tj. na istraživanje primitivnih zajednica kao grupa, odnosno na funkcioniranje grupa unutar njih i na istraživanje psihosocioloških procesa u grupama, posebice u industriji, u vezi s utjecajem grupne dinamike na proizvodnost rada ali i na neka druga sociopsihološka područja.

Tako Firth govori o »primarnim grupama« kao o malim jedinicama — obiteljima, radnim grupama, susjedskim grupama, grupama za igru, pripadnici kojih neposredno kontaktiraju u svakodnevnom životu. Po njegovu mišljenju takve su grupe od vitalnog značenja za društvo jer omogućavaju zadovoljavanje različitih ljudskih potreba: jedni će se zahvaljujući podršci grupe osjećati sigurnijima, drugi će unutar grupe ostvariti željenu moć, treći će svojom umješnošću i vještinom prilagoditi stvari neposrednim potrebama grupe. Napokon, unutar grupe ljudi će zadovoljiti i moralne potrebe — ljubav, međusobnu ispomoć, požrtvovnost. Firth proširuje pojam grupe i izvan primitivnih zajednica, pa kaže da različiti klubovi, udruženja, radne grupe također imaju socijalne funkcije grupa, neovisno od svojih glavnih ciljeva ili uz njih (Firth 1963, 44). Iz tih i sličnih pretpostavki proizašla su mnoga socioantropološka istraživanja zajednica i susjedstva.

Drugi tip teorija o grupi intoniran je psihološki. Za svrhe ovog prikaza rezime tih teorija dajem prema vrlo opsežnom članku o grupama u **International Encyclopedia of the Social Sciences**, iz pera poznatih istraživača te orijentacije na početku druge polovice ovoga stoljeća.

Polazi se od pretpostavke da je grupa elementarna ljudska skupina. Tvori je određen broj osoba ili članova, od kojih svaki pojedinac stupa ili može stupiti u interakcije s ostalima (za vrijeme dok grupa postoji), ili barem osobno poznaje svakog pojedinog člana. Upravo zbog toga se i misli da grupa mora biti donekle brojčano ograničena.

Značajka je, dakle, grupe, neposredan ljudski odnos i interakcija koja počiva na tom odnosu licem u lice. Između čovjeka i čovjeka nema posrednika.

Druga bitna značajka grupe jesu zajedničke norme koje grupa razvija tijekom svoga opstanka. Obično u grupi postoje stroga pravila o onome što pojedinac smije i što ne smije raditi ako želi i dalje pripadati grupi. Poštovanje zajedničkih normi grupa nagrađuje a prekoračenje kažnjava.

Sa psihološkog stajališta ističe se kako je za grupu značajno da njeni pripadnici imaju jednu ili više zajedničkih osobina, zatim da sebe percipiraju kao pripadnike grupe, da su svjesni međuzavisnosti interesa i ciljeva i da surađuju radi postizanja tih ciljeva.

Sa sociološkog stajališta za grupu je značajno da tijekom postojanja razvija društvene norme koje reguliraju međusobnu interakciju određujući unaprijed uloge pojedinaca, tj. njihove aktivnosti, obveze i prava.

Ekperimentalno istraživanje grupa pokazalo je da postoje različite strukture unutar grupe: radna struktura, komunikacijska struktura, struktura prijateljstva, struktura moći, struktura ugleda u grupi i sl. Interakcijski procesi u grupi mogu se svrstati u različite kategorije — od onih koji pokazuju grupnu solidarnost i usklađenost do onih koji upućuju na postojanje neslaganja, napetosti. Jedna od funkcija komuniciranja u grupi jest postizanje sličnih, ujednačenih pogleda na svijet. Pripadnici grupe koji imaju drugačije poglede od ostalih bit će izloženi pritisku grupe radi usklađivanja vlastitih stajališta s mišljenjem ostalih ili će ih grupa izolirati i odbaciti.

O kulturi grupe postoji uvjerenje da grupa tijekom postojanja razvija zajedničke vrednote i norme i da ni vrednote ni norme nisu u međusobnom sukobu unutar jedne grupe. Pretpostavlja se da se norme naročito razvijaju na onim područjima koja su od vitalne važnosti za postojanje grupe i da pomažu postizanju ciljeva grupe.

Neki autori (M. i C. Sheriff 1968, 277) smatraju da je za postanak grupe najbitnija organizacija, to jest odnosi uloga i statusa, a zatim i to koliko su svi članovi usvojili zajedničke vrednote i norme koje ih obavezuju u svakodnevnoj djelatnosti.

U svakom slučaju, teoretičari socijalnih grupa smatraju da se ljudi unutar grupe ne razlikuju samo po zadaćama koje obavljaju nego i s obzirom na svoje uloge.

Pojedinci imaju veći utjecaj i stoga veći ugled. Njihovi ih drugovi više poštuju s obzirom na veću moć što su je ostvarili pokrećući zajedničke djelatnosti ili vodeći zajedničke poslove koji su značajni za život grupe. Rang pojedinca u odnosima moći u grupi njegov je status. Eksperimentalna istraživanja grupe pokazala su da tijekom formiranja grupe najprije dolaze do izražaja uloge najvišeg i najnižeg statusa a zatim se postupno stabiliziraju ostale uloge i statusi.

Rezimirajući bitne točke obaju tipova istraživanja i definiranja grupe, kako su ona formulirana do sredine šezdesetih godina, utvrđujemo da se odlikuju empirijskim pozitivnim znanjem o ljudskim grupama, ali i to da su naglašeno situirana u teorijama društvene ravnoteže.

Ima nekoliko značajnih problema koje ovaj tip teorija o grupi kao elementarnoj društvenoj skupini previda:

1. Nedostaje uvid u procese koji se događaju kad grupa duže traje u povijesti ili kad grupe imaju povijesni kontinuitet. Taj uvid nisu mogla dati ni eksperimentalna psihološka istraživanja grupā ni socioantropološka istraživanja primitivnih društava, o kojima se mislilo da nemaju povijesti jer nisu imala pisanu povijest.

2. Ne problematizira se odnos kulture općega društva i kulture same grupe. Kultura grupe spominje se kao *deus ex machina*, u slučajevima kad se fenomeni grupe ne mogu objasniti funkcioniranjem psihosocioloških odnosa. U teorijama koje polaze od toga da razvoj društva počinje i završava u ravnoteži kultura se najčešće smatra odgovornom za loše funkcioniranje društva i za različita odstupanja od normi (Bauman 1973, 159, 192).

3. Bitno pitanje interakcije među grupama, i to i u sadašnjosti i u prošlosti, ostaje otvoreno, pa se možemo samo domišljati o karakteru i kvaliteti tih odnosa.

4. Ne pretpostavlja se mogućnost sudjelovanja pojedinca u više grupa, odnosno efekt takve situacije na njega i na grupu ocjenjuje se kao devijacija, odstupanje od normalnoga ponašanja.

Sociološke teorije o grupi koje sam upravo spomenula naglašavaju kulturu grupe, ali se ne bave njenim sadržajem, »empirijskom realnošću kulture« koja može biti u odnosu s društvenim ograničavanjima i pritiscima.

Ako grupa unutar sebe uspostavlja odnos moći, uloga i statusa, ako ona svoju socijalnu strukturu planira svojim vrednotama i normama, ako ona napokon stupa u interakcije s drugim grupama svoje šire socijalne sredine ili ako to čine neki njeni pripadnici — onda sve to tvori socijalni kontekst usmenom komuniciranju i stvaralaštvu grupe, bilo ono na području književnosti ili neke druge umjetnosti. Pritom ne mislim da se folklorna umjetnost realizira kao neka nadgradnja društvene baze. Ali u isto vrijeme jasno je da »usmenost« u trenutku izvedbe, kao i ona koju spominjemo kad govorimo o tradiciji, sadrži oznake socijalne strukture grupe u kojoj se usmeno komunicira. Kontekst

nije smješten u mehaničkim koordinatama sinkronije i dijakronije. On je protkan različitim spiralama društvenih odnosa u vremenu (Bringeus, 1979, 13), njihovim zatezanjima, pucanjem i zarastanjem... Premda teorija malih grupa u svom izvornom obliku ne zalazi dublje u odnos socijalne strukture i kulture u samoj grupi, poznavanje društvenih procesa ili sam uvid u njih mora obogatiti istraživanje kulturnih fenomena u grupi i izvan nje.

U najnovije vrijeme Fine pokušava što detaljnije istražiti samu kulturu grupe. Polazi od male grupe kao prototipa interakcijske jedinice. Smatra da je kultura dio komunikacijskoga sustava takve jedinice u kojoj postoji neka interakcija. Većina kulturnih elemenata koji su sastavni dio kulture grupe mogu transcendirati njene granice. Drugim riječima, neki element kulture može biti široko rasprostranjen, ali u isto vrijeme može biti specifični znak grupe.

Polazeći dakle od društvene jedinice u kojoj se odigrava neka interakcija, Fine tvrdi da svaka takva grupa u izvjesnoj mjeri ima vlastitu kulturu — »idiokulturu«. »Idiokultura se sastoji od sustava znanja, vjerovanja, ponašanja i običaja koji su zajednički svim članovima grupe. Oni će se na njih pozivati i primjenjivat će ih kao osnovicu dalje međusobne interakcije. Članovi grupe su svjesni zajedničkih iskustava i govore o njima očekujući da će ih ostali pripadnici grupe razumjeti i dalje primjenjivati u konstrukciji društvene stvarnosti. Izraz idiokultura, koji naglašava lokaliziranu prirodu kulture, ne iziskuje da idiokultura bude dijelom demografski određene subgrupe, nego da ona predstavlja specifičan razvoj bilo koje grupe u društvu«. (Fine 1979, 734).

Dok je eksperimentalno sociološko istraživanje grupa zanemarivalo »sadržaj« kulture, Fine tvrdi da male grupe nisu puke kolekcije individua bez sadržaja. Pristup grupama sa stajališta njihova »sadržaja« pomaže analizi osobitosti grupa.

Za razliku, dakle, od folklorističkoga istraživanja koje se dopunjuje uviđom u **sociološki kontekst** grupe, ovdje sociološko istraživanje grupe postavlja zahtjev za poznavanjem **etnološkog ili folklornog sadržaja**.

»Na temelju zajedničkog iskustva (svojih članova — op. D. R. A.) grupe će razvijati svoje osobite kulture. Svaka od tih kultura postavlja određene zadaće i istraživačima humanističkih kao i istraživačima društvenih orijentacija u znanosti. Mi smo naglašavali važnost razumijevanja tih sistema za shvaćanje grupe i za kulturu, ali smo namjerno previdali činjenicu da su to u isto vrijeme estetski sistemi i da su proizvod 'umjetničke' komunikacije. U tom smislu moramo krenuti našem cilju razumijevanja ljudskog ponašanja zajedno s folkloristom, kritičarom i pjesnikom«. (Fine 1979, 744).

Dosadašnje istraživanje važnosti i značenja međuodnosa pojmova grupa i kultura, u kojemu je osnovna tema ovoga zbornika — »usmeno komuniciranje« — služila kao oficir za vezu, bilo je dvostruko motivirano.

Prvi je motiv jasno iskazan: radi se o tome da se folkloristički pristupi »usmenosti« katkada ne obaziru na slojevitost sociološkoga konteksta, promatrajući usmenost kao čistu činjenicu usmeno izgovorene (za razliku od na-

pisane) riječi. Ako se, međutim, usmenost shvati i kao dio društvenog procesa u grupi, onda ona može biti značajna ne samo za razumijevanje usmene književnosti nego i svih drugih umjetnosti koje proizvodi grupa koja usmeno komunicira, odnosno za razumijevanje kulture grupe uopće.

Drugi motiv istraživanja relevancije usmenoga komuniciranja u grupi usko je vezan uz sadašnji trenutak istraživanja kulture kod nas (u Jugoslaviji, u Hrvatskoj).

Kao i drugdje u Evropi, kulturnohistorijska etnologija došla je i kod nas u krizu, doduše s određenim zakašnjenjem. Ta je kriza kod nas donekle jasno spoznana (Rihtman-Auguštin 1976; Kremenšek 1973). U inozemstvu balkanska se etnologija i folkloristika još uvijek smatraju »eldoradom za folkloriste« (Oinas 1966, 398). Kao njihova differentia specifica navodi se ono poznato i izazovno zaostajanje, ili kako to elegantnije engleski zvuči »cultural lag«, u kojem jugoistočna Evropa još uvijek uživa ili čami, ovisno o tome s kojeg se gledišta polazi. Tako D. Burkhart (1979, 38), govoreći o zadaćama etnologije u balkanologiji, u prvoj tezi ističe kako »na Balkanu vladaju posebne okolnosti karakterizirane **polietnički** i pomicanjem kulturne faze (**cultural lag**), koje iziskuju adekvatne istraživačke postupke«. Uza svu elaboriranu terminologiju i vjerojatno usprkos dobroj volji autorice, stari je podtekst pristupa balkanskim zanimljivim zaostalostima očevidan. S druge strane, na primjer, Ina Maria Greverus spočitava još jednoj južnoevropskoj etnologiji, onoj talijanskoj, davanje lakirane slike južnotalijanske svakodnevice (za razliku od talijanske književnosti) (Greverus 1978, 116).

Kulturnohistorijska etnologija u Jugoslaviji odavna je prestala davati prave odgovore na bitna pitanja kulture u ovim krajevima. Industrijski i socijalistički razvoj razorili su omiljelu socijalnu bazu te etnologije — patrijarhalno seljaštvo i njegovu ekonomsku strukturu i bitno utjecali na promjenu kulture. Nagli socijalni procesi i silovite migracije iz sela u grad i u industriju upozorili su na ograničenja daljeg etnološkog istraživanja koje polazi od socijalno nediferenciranoga 'naroda', odnosno koje se zadržava samo na kulturi seljaka i na kulturi nižih slojeva. Krizi kulturnohistorijske etnologije pridodijeli su i stavovi suvremene javnosti a i društvenopolitičkih (ideoloških) projekata u ovim krajevima prema tvorevinama takozvane narodne ili tradicionalne kulture. U posljednjih trideset godina ovdje se smjenjuju stavovi od onih koji definitivno negiraju »primitivne« lokalne seoske osobitosti kao znakove društvenokulturne zaostalosti (zbog unutarnjih pritisaka seoskih malih zajednica većina je nekadašnjih seljaka i pobjegla u sadašnje gradove, koji su otvarali nove društvene i kulturne perspektive) do onih koji se služe folklornim simbolima radi potvrđivanja kulturne diferenciranosti ali i ravnopravnosti kultura ove mnogonacionalne zemlje ili pak radi potvrđivanja identiteta u poseve drugačijoj sredini.

U isto vrijeme folklorizam ima značajnu ulogu u dijelu masovne kulture, a s druge strane vodi se borba za »očuvanje izvornosti« narodnih tradicija, tog posljednjeg bastiona romantički orijentirane etnologije i folkloristike.

Suvremena etnološka kritika podvrgla je stoga kritici pojam narod (ne bez utjecaja slične kritike u njemačkoj etnologiji). Ali i ta se kritika nije javila u svim našim sredinama i institucijama koje se bave etnološkim ili folklorističkim istraživanjima. Pojam narod i dalje je osnovica etnološkog istraživanja ondje gdje je konstituiranje nacije još uvijek u toku. U pojedinim centrima nastavljaju se istraživanja koja polaze od »etnosa«.

Naravno, odustajanje od pojma naroda kao temeljnog pojma etnologije iziskuje da se jasno odredi društvena struktura u kojoj su situirane pojave kojima se bave etnologija i folkloristika. Teorijski etnološki otklon od naroda prema »grupi ljudi koji usmeno komuniciraju« i stoje u međusobnim interakcijama, koji se dakle poznaju, među kojima su odnosi autentični, ovdje kod nas u Hrvatskoj daje novi impuls etnološkom i folklorističkom istraživanju. Grupe ljudi koje imaju svoje norme i vrednote, zajedničke poglede na svijet — ne postoje samo u udžbenicima socijalne antropologije. One, naime, i dalje žive kod nas na Balkanu, u selima u kojima se više ne nosi narodna nošnja osim na priredbama lokalne folklorne grupe, u kojima televizori ukidaju sijela i prela, a motivi svakodnevnoga pripovijedanja ne crpu se samo iz bakina repertoara nego i iz prepričavanja TV-emisija i popularnih ilustriranih listova ili crnih kronika i na različite se načine miješaju, prepleću u urbanim i ruralnim situacijama, u svakodnevnom pripovijedanju i dječjim igrama, u poslovicama koje služe kao novinski naslovi (Lozica, Perić-Polonijo, Rajković 1978; Bošković-Stulli 1978, 1980). S druge strane, pretpostavke o kulturi malih grupa koje usmeno komuniciraju omogućuju etnološka istraživanja u urbanim sredinama naoko kulturno posve ujedinjenih ili nepreglednih gradskih aglomeracija ili pak urbaniziranih sela.

Takve idiokulture javljaju se svakoga dana u novinskim osmrtnicama na stranicama naših lokalnih ali i visokotiražnih središnjih listova. Tekstovi tih osmrtnica jednim su dijelom zadani oglasnim obrascem. Drugim svojim dijelom govore o rodbinskim, radnim ili susjedskim i prijateljskim povezanostima. Stoga se te suvremene ljudske grupe svakoga dana oglašuju, ponekad tradicijskim izrazom bliskim tužbalici, a katkad sentimentalnim žaljenjem srodnim srednjoevropskoj sentimentalnoj literaturi. Plaćaju skupi novinski prostor da bi upozorili na svoj identitet (Rihtman-Auguštin 1978, 118—175).

Ako se grupa koja usmeno komunicira uzme kao radna hipoteza za etnološko istraživanje, dakle za istraživanje kulturnoga sadržaja, moguće je istom hipotezom obuhvatiti ono što je kulturnohistorijska etnologija nekad istraživala: tradicionalnu kulturu, jednako kao što je moguće obuhvatiti suvremene pojave svakodnevne kulture.

Istraživanje »narodnog života« opisanog u prošlosti, do početka ovoga stoljeća (čime se pretežno bavila hrvatska etnologija), koje bi uključilo dimenziju socijalnih grupa, zacijelo bi upozorilo na neke dosad nepoznate ili nedovoljno uočene odnose (na primjer na žensku supkulturu u zadrugama ili na postojanje više malih grupa i njihovih kultura u tradicionalnom selu. O ženskoj supkulturi u slavonskoj zadruzi referirala sam na simpoziju *Etnographiae Pannonicae* u Vinkovcima 1980). Sama patrijarhalna zadruga, taj paradni uzo-

rak stare balkanske etnologije, u tom slučaju nije ništa drugo nego socijalna grupa. Ali pojam naroda, koji je bio polazište za proučavanje tradicionalne duhovne, materijalne i socijalne kulture, bio je u isto vrijeme i okvir toga proučavanja. Zadruga nije bila shvaćena pretežno kao socijalni odnos, nego kao nacionalna osobitost »naroda golubinjeg srca« (Utješenović 1859). Riehlov patrijarhalni seljački obrazac ekonomike spajao se ovdje kod nas sa slavenskim romantizmom. Stoga bi moderno istraživanje zadruga kao socijalne grupe pokazalo njenu društvenu elastičnost i prilagodljivost, ali i ekonomsku neefikasnost, pokazalo bi konfrontacije i sukobe unutar zadruga, i to sukobe ekonomskoga karaktera, ali i sukobe vrednota unutar te obiteljske ekonomske organizacije.

Ovi više-manje slučajno izabrani primjeri služe samo za to da ilustriraju mogućnosti koje radna hipoteza o grupi koja usmeno komunicira pruža etnološkom istraživanju.

U stvari radi se o specifičnoj sociološkoj dimenziji etnološkoga istraživanja, koja je posve nužna uzmemo li u obzir svu onu povezanost i isprepletenost kulture i društva, odnosno kulturnih i društvenih aspekata pojava.

Pa ipak, mnogim se istraživačima čini kao da su — u tom pomaku glavnog interesa od etničke specifičnosti kulture prema kulturnoj specifičnosti socijalne grupe koja usmeno komunicira — nešto izgubili. Kao da se »putem« nešto razišlo... Kao da se nekud sakrila ili nepovratno nestala »kvaliteta« kulturnih fenomena. Kao da je presahnulo stvaralaštvo. Jer koliko god bile štosne novinske osmrtnice ili pjesmice što ih djeca pjevaju u suvremenim igrama, koliko god bili izazovni ili dirljivi pomaci što ih tvore tradicionalni motivi u suvremenom folklornom stvaralaštvu ili pak interpolacija motiva i izraza masovnih komunikacija u suvremeno folklorno stvaralaštvo i kulturu urbanih grupa — sve se to jednostavno ne može mjeriti s vrijednostima onoga stvaralaštva i s onim kulturnim sadržajima koji su nam poznati iz istraživanja naše tradicijske kulture i folklora!

A možda nam se to samo čini? Znamo, naime, da je slavenski seljački folklor postojao davno prije nego što je zadivio romantičare. Znamo također da smo ga upoznali i da ga još uvijek upoznajemo u više-manje romantičkom izboru, čak i danas kad odlazimo na teren u »zabitna« sela.

Mi ne možemo znati kako će budućnost ocjenjivati suvremene kulturne sadržaje malih grupa i njihovih interakcija s općim kulturnim tokovima društva. Kako će ocjenjivati otpore tih malih grupa i njihove napore da zadrže ili stvore identitet u vremenu u kojemu pojedinac ne pripada samo jednoj grupi, nego je »segmentiran« tijekom svoga života, a često u isto vrijeme pripada i nekolicima (Douglas 1966, 68—69; Bauman 1973, 139).

Tko će uopće imati podatke, građu o svim tim idiokulturama? Tko li će shvatiti koliko su one društveno i pogotovo kulturno, u smislu nacionalne kulture relevantne u ovo naše vrijeme kad relevantnima smatramo samo velike društvene sisteme? Doista, koliko male grupe s vlastitom kulturom održavaju društvenokulturnu ravnotežu, a gdje je i koliko mijenjaju?

Literatura

- Bauman, Zygmunt,
Culture as praxis, Routledge and Kegan Paul, London and Boston 1973.
- Bausinger, Hermann,
Volkskunde, von der Altertumsforschung zur Kulturanalyse, Berlin und Darmstadt (1972).
- Bošković-Stulli, Maja,
Usmena književnost u Povijest hrvatske književnosti, knj. 1., Liber-Mladost, Zagreb 1978 (a).
Zeitungen, Fernsehen, mündliches Erzählen in der Stadt Zagreb, »Fabula«, 20, br. 3, str. 8—17; isto ali znatno opširnije: **Zagrebačka usmena pričanja u prepletanju s novinama i televizijom**, »Narodna umjetnost«, 15, 1978(b), str. 1—35.
Proverbs and Proverbial Phrases in a Zagreb Newspaper, u Folklore on Two Continents: Essays in honor of Linda Dégh, Bloomington 1980.
- Bringeus, Nils-Arvid,
The Communicative Aspect in Ethnology and Folklore, »Ethnologia Scandinavica«, 1979, str. 5—17.
- Burkhart, Dagmar,
Die Stellung der Volkskunde in der Balkanologie. Explication und Thesen zur Balkan-Ethnologie, »Zeitschrift für Balkanologie«, Band 15, 1979, str. 13—39.
- Deutsch, Morton,
Group Behavior u Groups, International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills, ed. The Macmillan Comp. and the Free Press, vol. 6, 1968, str. 265—276.
- Douglas, Mary,
Purity and Danger, An analysis of concepts of pollution and taboo, Routledge and Kegan Paul, London and Henley 1966.
- Fine, Gary Allan,
Small groups and culture creation: the idioculture of Little League Baseball teams, »American Sociological Review«, vol. 44, 1979, str. 733—745.
- Firth, Raymond,
Elements of Social Organization, Watts, London 1963. (1951).
- Greverus, Ina-Maria,
Kultur und Alltagswelt, Beck, München 1978.
- Hare, A. Paul; Borgatta, Edgar F.; Bales, Robert F.,
Small Groups. Studies in social interaction, Knopf, New York 1955.
- Hare, A. Paul,
Role Structure u Groups, International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills, ed., The Macmillan Comp. and the Free Press, vol. 6, 1968, str. 283—288.

Homans, George Caspar,

The Study of Groups u Groups, International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills, ed., The Macmillan Comp. and the Free Press, vol. 6, 1968, str. 259—264.

Kremenšek, Slavko,

Obča etnologija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1973.

Lozica, Ivan,

Tradicijski folklorni motivi u dječjim vicevima, referat na 27. kongresu Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, Banja Vrućica — Teslić, 20—24. 9. 1980.

Oinas, Felix

The Study of Folklore in Yugoslavia, »Journal of the Folklore Institute«, vol. 3, 1966, 3, str. 398—418.

Perić-Polonijo, Tanja,

O nekim obilježjima usmenoknjiževnog repertoara zagrebačke djece, referat na 27. kongresu Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, Banja Vrućica — Teslić, 20—24. 9. 1980.

Rajković, Zorica,

Današnji dječji folklor — istraživanje u Zagrebu. »Narodna umjetnost«, knj. 15, 1978, str. 37—96.

Raven, Bertram H.,

Group performance u Groups, International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills ed., The Macmillan Comp. and the Free Press, vol. 6, 1968, str. 288—293.

Rihtman-Auguštin, Dunja,

Pretpostavke suvremenog etnološkog istraživanja, »Narodna umjetnost«, knj. 13, 1976, str. 1—25.

Novinske osmrtnice, »Narodna umjetnost«, knj. 15, 1978, str. 117—175.

O ženskoj supkulturi u slavonskoj zadruzi (Ueber die Subkultur der Frauen in der Slawonischen Grossfamilie) referat na V. znanstvenom skupu Ethnographia Pannonica »Žena u seoskoj kulturi Panonije«, Vinkovci 18—21. 11. 1980, u tisku.

Sherif, Muzafer and Carolyn W.,

Group Formation u Groups, International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills ed., The Macmillan Comp. and the Free Press vol. 6, 1968, str. 276—283.

Utješenović, Ognjeslav,

Die Hauskommunionen der Südslaven, Wien 1859.